

Kühne Katalin

Kaffka Margit

(Nagykároly, 1880. június 10. – Budapest, 1918. december 1.)

Tavaly december 1-jén volt Kaffka Margit halálának centenáriuma. Édesapám, Kühne László tanár nagynénje volt Kaffka Margit, akit a legnagyobb magyar aszszonyírónak tituláltak. Édesapám rám maradt tanulmányait, írásait 4 kötetbe szerkesztve kiadtam, de saját 8 kötetemben is többször emlékeztem elődeimre. Most az ide vonatkozó részleteket olvasom fel, majd a *Nyugat* első nemzedékének nagy íróitól idézek, hogyan fogadták, milyen nagyra értékelték őt kortársai, elismervén sajátos hangját.

Margit 6 éves korában vesztette el apját, a szatmári irgalmasnővéreknél végezte tanulmányait. Itt szerzett tanítói oklevelét 1898-ban, a következő évben Miskolcon tanított, az Erzsébet Nőiskolában 1902-ben kapott polgári iskolai tanári diplomát. 1903-06-ig tanított a miskolci, 1907-től az újpesti, majd angyalföldi Polgári Leányiskolában. Miskolcon 1905-ben férjhezment Fröhlich Brúnó erdőmérnökhöz, akitől 4 év után elvált. Ez a házasság az érzelmi, intellektuális harmóniát nélkülözte. Pályáját versekkel kezdte, 1903-ban kezdett prózát írni. 1913-ban a teljes életet Bauer Ervin orvosbiológus mellett találta meg. Ekkor Budapest mellett Temesvár lett Margit 2. kényszerű otthona. 1915-től megszabadult a tanítás munkájától, a szépírói tevékenység mellett a publicisztika műfajával is kísérletezett. Édesapám 12 éves volt, amikor Margit és kislánya, Lackó egy nap különbséggel a spanyoljárvány áldozata lett.

Édesapámat gyakran faggatták újságírók, irodalomtörténészek, rádiós szerkesztők. Irodalomtörténeti tanulmányok születtek ezekből a beszélgetésekből, Rolla Margit tanulmánykötetete, a miskolci Napjainkban cikksorozat, a rádióban is elhangzottak az interjúk. Tízéves voltam, amikor 1957-ben becsengetett hozzánk egy lengyel irodalomtörténész hölgy, őt kereste. Édesanyám kérdezte tőle, hol szállt meg. – *Az Ávós szállóban.* – Erre nagyon megijedtünk, megszólalni sem mertünk. A szabadságharc 13 fényes napjai után újra visszajöttek a szovjet tankok, mérgezte életünket a csengőfrász, házkutatások, a börtönbe akárkit elvihettek, évekre bezárhattak, vagy kivégeztek. Édesapám hazajött, kiderült, hogy a félreértés a nem megfelelő kiejtésből adódott. Megnyugodtunk, órákig kérdezgette édesapámat.

Nagymamám Kühne Andorné Kaffka Ibolya és nővére, Margit Nagykarolyban született. Margit Szatmárnémetiben maradt, Ibolyát Miskolcon a nagyszülei nevelték. Személyesen ezért ritkán találkoztak hűgával, de leveleztek. Édesapám több gyermekkori emléke fűződik Margit látogatásához. Margit szerint „*a miskolciak*

kedves emberek. Miskolcnak ma nemcsak izlésesen megrendezett kiállítása van minden esztendőben, hanem egyfelől tevékeny, lelkes, ambíciózus művészgárdája, egy csoport fiatalember, aki eszményeiért mindig gerillaharcra kész, saját maga útját járja és saját igazságaiban hisz lángolóan, másfelől pedig fejlődő érzékű, szeretettel érdeklődő, a művészt igyekezettel megérteni akaró közönsége.” Miskolcon irodalmi szalont vezetett, de Budapestre vágott, az írói szalonok, a társaság hiányzott neki, így első férjével, Fröhlich Brunóval elköltözött, 1906-ban megszületett Lackó fiuk, majd négy év múlva elváltak, ő háziasszony-feleséget akart, nem értette meg a művészt. A *Nyugat* című folyóiratban több novelláját, versét közölték. Íróársai és olvasói nagyra becsülték őszinteségeért. Regényei, novellái, versei ma is hatnak az ifjúságra. Aztán jött a háború, 1914-ben megismerkedett második férjével, Balázs Béla író öccsével, Bauer Ervinnel, boldogságuk rövid ideig tartott. A spanyoljárvány fiával együtt elvitte őt is. Életeről, munkásságáról sok tanulmánykötet született, közmert regényei a könyvtárak polcain sorakoznak, többet közülük megfilmesítettek. Szülőházukon emléktábla van, a róla elnevezett utcában, mi is láthattuk Nagykarolyban. Bementünk az udvarba, egy hátsó faragott oszlopos kis épület még áll leromlott állapotban, reméljük, felújítják. A közeli téren szobra áll. Margit édesanyjának családját, az urai Uray ágat édesapám kutatásai alapján visszavezethetjük az 1200-as évekig. Ura községben és Csengerújfalun a temetőben nyugszanak az elődök.

Kühne Lászlóval 1958-ban készítették interjút: – *Milyen emléket tudna a Tanár Úr felidézni nagynénjével kapcsolatban? – A hozzá arckifejezésében sokszor oly’ hasonlatos, régen elhunyt édesanyánk jut eszembe. Ismert arcképe, melyről egy kissé túlfűtött, komolyságot, értelmet sugárzó, szuggesztív tekintetű nő néz le reánk. – Sokat érintkezett, levelezett egymással a két nővér? – Néhány levelet őrizgetett édesanyánk, persze ezek „a front miatt” elvesztek. Anyuka messzire került a közéletben szereplő, sőt kortársai részéről bizonyos elismerést egészen korán kiharcoló nővérétől. A kiterjedt Kaffka-család tartózkodó maradt a maga útját járó, új hangnemben írogató, szokatlan modort felvett, „modern” asszonnyal szemben, s ez hatással lehetett a konzervatív körben nevelkedett Anyukára is. De ha a „Petike jár” című versét mondta el nekünk, hiszen kívülről tudta, mindig könnyekig meghatódott a Drágánk. – Diák korából van-e élménye róla? – Kaptunk egyszer egy ajándékkönyvet, színes, tarka képekkel volt tele a fedőlapja, a címe ez volt: „Kis emberek, barátocskáim”. Egész gyermekkorunkra nagy hatással volt. Pali öcsém és én külön-külön megépítettük a bábszínházat. Később elgondolkoztam, hogyan lehetett egy nagyon elfoglalt pesti tanárnőnek, írónőnek annyi ideje, türelme, tervező gondossága, hogy ezt a legapróbb műszaki részletekig kifundálja. Csak az örök édesanya szívének gyümölcse lehetett az, a gyermeke, s a gyermekek számára! Egetemista koromban, Szegeden egyszerre nyúltam ehhez a kötethez egy zilált*

hajú, magas homlokú, komoly fiatalemberrel, ismeretlen kollégámmal. Meglestem könyvigénylő céduláját. Ki lehet az a megszállott, aki nagynéném gyermekeknek szánt művére kíváncsi? A cédulán Radnóti Miklós neve állt. A „Szegedi fiatalok” kiadásában a tehetséges, fiatal költő tanulmányát vásárolhattam meg a könyvnapon: „Kaffka Margit művészi fejlődése.” Margit féltestvérével, Almásy Saroltával felkerestük a Franklin Társulatnál Schöpflin Aladár író, hogy megköszönjük neki, amiért oly’ meleg szavakkal emlékezett meg Margitról a Magyar Rádióban. Néném megajándékozta egy fényképpel, Dr. Bauer Ervinnel látható egy laboratóriumban. Schöpflinnek jólesett figyelme, s ajándékát az általa neki dedikált, legújabb „Színek és évek” című kötettel köszönte meg: „Nekem Margit mindig szívügyem volt.” – azután hangosan kiszólt egy másik szobába, egy kartársát hívta be: – „Nos, ki ez? Meg tudja-e mondani?” – „Ez a Kaffka!” Sárrika néném azután nekem adta az ő régi, első kiadású Kaffka-könyvét. A Nyugat című folyóirat klasszikusaival mikor találkozott? – A lap is, Margit néném is, az egy helyben topogók között a türelmetlenek, az előrenézők akkor még kis rétegét képviselték. A család, Anyuka ősei, az urai Urayak (mint ahogy Kaffka Margit írja: a „vércseszemű”, „lápok világába visszahúzódó”, elszegényedő gentry is, de a Kaffkák, „az ércvizű tó”-hoz hasonló lelkű, „alázatos-ravasz”, „leigázott szlávok apák” is, de az egész kor, a polgári erkölcs nevében olykor túlfűtöttnek mondotta a Nyugat irányzatát. Ady, Babits és Margit kifejezéseit sokszor érthetetleneknek, a „nyugatosokat” lázítóknak, szabadosoknak minősítették. De Margit néném azok közé tartozott, már egészen fiatalon, akikkel később, a Nyugat szerkesztőségi szobáiban ismerkedett meg. Én a miskolci Zenepalotában találkoztam a titánokkal, a harmincas évek elején. Babits, Gellért Oszkár, Kosztolányi, Móricz, Nagy Endre, Schöpflin Aladár, Zilahy Lajos zarándokoltak el Miskolcra, hogy megemlékezzenek róla, és egy meleg hangulatú ünnepség után az író volt miskolci lakásának homlokzatán, a Csabai kapuban emléktáblát leplezzenek le. Döbönt alázattal, a nagy emberek iránt érzett mély tisztelettel hallgattam, hogyan simogatják a márványba illő szavak egy sokat vívódó szellemtárs, a lét nagy problémáin borongó, néha mégis oly’ bátor asszonyember művészi emléket. – A Színek és évek című regényről beszélne? – A főhősnő, Pórtelky Magda a valóságban Kaffka Gyuláné, később Almásy Ignácné, született urai Uray Margit, anyai nagyanyánk. Margit úgy írta, mintha az az ő édesanyjának, nagyanyánknak története volna. A regényben a múlt század második felének társadalma, annak lefelé ívelő magyar gentry rétege és polgári-értelmiségi képviselői mind megtalálhatók, kíméletlen őszinteséggel, a hibák, visszasságok, kis örömök, csendes válságok, elszánások, lemondások, küzdelmek, megalázottságok, kiszolgáltatottságok hű feltárásával. Valamennyi egy nagy, kiterjedt rokonság, család tagja, a „kuruc” és „labanc”-ágból egyaránt. – Hogyan reagált erre a kihívásra a család? – Vegyes érzelmekkel ismertek magukra. A nevek elváltoztatása nem tévesztette meg őket.

Nem fenyegették meg Margitot, csupán egy öreg rokon panaszkodott, de kiátkozásról nem volt szó. Nem rajongtak azonban az őket leleplező írónoéért. – Van-e még valami, amit másképpen tud a család? – Egyik Kaffka-életrajzíró tudni véli, hogy nagyapánk öngyilkos lett. Ez nem igaz. Ügyvéd, majd vármegyei főügyész volt Nagykarolyban, gyógyíthatatlan rákban halt meg. – Áll-e még a „nagy szülői ház” Miskolcon? – Nem. Szépapánkknak, Kaffka Ignácnak házáat a városrendezés során lebontották. A diákkoromban – 1916 és 24 között – még állott, a mai Főposta előtti tér helyén. Kaffka Ignácot és nejét, Lauka Johannát a miskolci Mindszenti temetőben temették el. Janka testvére volt Lauka Gusztáv írónak, Petöfi Sándor barátjának. Rokonságba kerültünk Kölcsey Ferencel, a költő oldalági leszármazottjával. Ezt az írónoé is kifejezi, amikor elmereng szülővárosa Kölcsey-szobra előtt: „...Ez a félszemű nagy költő állítólag vérrokon familiámmal...”

Egy ránk maradt befejezetlen levél: „Féltestvérenek, Almássy Sárának írta: .../ Hívtak/ Reneszánsz-felolvasásban részvételre, de ugyanaznap egy páholyban voltam Hatvany és Deutsch bárókkal, a Nyugat húszmilliomos tulajdonosával, aki a Nyugat-felolvasásokat emlegette. Hát most egyik felé sem megyek, hogy nyílt hadüzenetnek ne vegyék, mert semmit sem jó egészen fölégetni és szeretnék mindkettővel jó viszonyban maradni. Csak győzzem a munkát. Míg nem kell tanítani, isteni dologom van, de ha most jön a megbízás, elvisz az ördög. Azért úgy vagyok, hogy kérem és forszírozom, pedig titokban félek tőle és nem bánám, ha még vagy egy hónapig tartana ez a gyönyörű állapot. Bizony, Sárikám, a tanítás sem elsőrendű életöröm, de anélkül felkopna az állam azért, meg az irodalmi emberekkel sem beszélhetnék akkor olyan könnyedén, ha tudnák, hogy csak örájuk vagyok szorulva. Muszáj, hiába. Én már kievickéltem vidékből, családból, házasságból, de a szegénységből sosem fogunk magunkformák, mert beleszülettünk, és vesztünk, az úri gögbe is. A bárónak a minap a kitartott tenyerébe olvastam bele koronánként a fenedrága kabarépáholy árát, csak tartotta szegény hűségesen és szomorúan, az egész publikum odanézett és nevette. Neki annyi az, mint nekünk egy garas, de mit volt mit tennie, a rámeső részt el kellett fogadnia, mert annak már híre van, hogy Kaffka Margitnak egy kávét sem lehet fizetni. Ha olyan gazdag volnék, mint ők, akkor elfogadnám, de mert szegény vagyok, nem tehetem, s mert a társaságban részt kell vennem néha, hát éjszaka dolgozom ki és egyebeken vonom meg magamtól. Adósságom nincs hála Istennek, de borzasztó sok gonddal élek. Ha Pestre megyek, ezerfelé lótok, futok, reggeltől. Spórolásból nem ebédelek, csak kávézom, mert a kávéházba hivatalos ügyekért úgylis menni kell, és varrónét, lakáskeresést, boltot, susztert, protekciókat és szerkesztőségeket végigjárók, közben az utcai klozettkok tükreiben frizurát csinálók, s ezerféle arccal, modorral, skálával és raffinériával élek. Este vacsora az Ady-asztalnál vagy színház, ha jeggyel kínál valamelyik redakció, utána haza, és a többi hat napon Újpesten dolgozom, mint a bolond. Félek, Pesten vendég is több lesz, így is sokszor zavarnak.

Az nagyon kedves, csak időt rabol. A télikabátot küldöm, de tudom, semmire se való. Ha nem fekete lenne, akkor én is Lacónak /adnám/...

Kaffka Margit írta: „öszökéltem a lelkem, hogy serkenjen, kapukat nyisson...” „... Mennyi kell, hogy csak egy lépést tegyünk? Dolgozni, amíg mécsünk ki nem alszik. Én már tudom, hogy kevés, ritkán-születő verseimnek ez a legigazibb, legméltóbb hivatása: személyes üzenetként szólni valakihez, aki szereti őket.”

A Nyugat nagy nemzedékének első vonulatába tartozott, legjobb regényei a lélek-tani epika nagyszerű hazai példái. A lélek útjait nyomon követve, a dzsentrí osztály szükségyszerű összeomlásának társadalomképét hagyta ránk. Apja polgári értelmi-ségi család sarja, anyja ősnemesi família lánya, örökli a régi világ, a liberalizmus, a polgári forradalmak hagyományait. Ő mondja: „*az előttem járt okoknak nehéz bizonyodalmait bensőmnem folytonos küszködő kettősségét érzem, kétféle örökség tusáját – ez a csata karakterem, megváltozásaim, történéseim története.*”

Kortársainak emlékei egy hiszékeny, lelkes, bizakodó, és bárkinek végtelenül kiszolgáltatott ember arcát rajzolják, aki a tiszta ember ártatlan jóhiszeműségével odaadja magát minden megalázásnak. Ebben van jellemének földi hiúságokat megszegyenítő szépsége. Füst Milán így emlékezik rá: „*Idősebb volt nálunk, mikor mi írni kezdtünk, ő már neves író volt, előttünk is tekintély. S mégis, nemhogy fölényes lett volna velünk szemben, inkább még alázkodó volt. Alighogy megjelentünk a porondon, ő magához méltó művészeknek fogadott el minket. Megalázkodott előttünk, mégis, hogy néki magának ne nagyon fájjon, valahogy úgy, ahogy asszony a férfi fölényét elismeri, leste minden szavunkat. Gyengének érezte magát, annyira félt, hogy elmaradhatna mellőlünk, hogy sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított szavainknak, mint amilyent mi szántunk. Csak másokban bízott, s amellett olyannak akart látszani, mint aki férfias, megáll a maga lábán, nem szorul senkire. Folyondárnak teremtették, ő az képzelte, hogy a viharban tölgyként kell megállnia. Művész volt, aki mindenkitől tanulni akart. Sok jóbarátja volt. Hatalmas tehetsége fenntartotta, nem hagyta a bizonytalanságban elmerülni.*” Schöpflin Aladár Kaffka Margit halálának tizedik évfordulójára írta: „*A legrosszabbkor halt meg, akkor, amikor élete kezdett jobbra fordulni, és szívébe belépett valami, amit addig sohasem ismert: a meglegedett nyugalom. Halála előtt egy héttel, halálos megbetegedése előtt 12 órával voltam nála, utolsó látogatója a Naphegy utcai kis lakásban. Nyugodtan, melegen beszélgetett, közben kínálgatott hideg hússal, töltögette a bort poharamba és koccintott velem. Jókedvű volt. Arról beszélt, hogy most végre kezd nyugvópontra jutni élete. Fiatal férjével boldog egyetértésben élt, nagyon szerették egymást, a háborúnak, amelytől nála jobban nem iszonyodott senki, vége volt. Nem kellett többé arra gondolnia, ami odakünn a lövészárokokban történik. Úgy érezte, kezdik érdeme szerint megbecsülni, könyveit olvasta a közönség, voltak lapjai, melyek örömmel köztölték minden írását, anyagi gondjai – milyen keserves anyagi gondjai voltak az-*

előtt! –, csillapodtak, legalább a szerény polgári megélhetés biztosítva volt számára. Első házasságából származó Laci kisfiát magánál tarthatta, és gondoskodhatott neveléséről. 38 éves volt, erejének teljében, testileg-lelkileg egészségesnek érezte magát. Tele volt tervvel, munkakedvvel. Sokat beszélt egy tervezett regényről, Josephus Flaviusról szólt volna, már 2 éve foglalkozott vele, sok történelmi és archeológiai tanulmányt csinált hozzá, jegyzetei halomra gyűltek. A regény már jóformán készen volt termékeny agyában. Voltak más tervei is, messze évekre kiterjedők. Úgy éreztem magamat ezen az estén önála, mint egy kis nyugodt szigeten, a háborús katasztrófa, az ország szétszaggatása és a spanyolbetegség szennyes hullámcsapkodása közben. Jóleső, csillapodott érzéssel, nagy barátság örömeivel szívemben jöttem el tőle. Attól, hogy Lacika beszélgetésünk közben fejfájásról panaszkodott és le kellett fektetni, nem jutott eszembe megijedni. Másnap délután találkoztam Balázs Bélával, megröppenve hallottam tőle, hogy Margit és a kisfiú megbetegedtek, el kellett őket vinni a klinikára. Ez az este minduntalan eszembe jut, szomorúvá tesz. Úgy érzem, Kaffka Margit iránt hálátlanok vagyunk mi mind, akik közel álltunk hozzá. A magyar irodalom és közönség nem érdemelte meg őt. – Voltak életének örömei. Tudta élvezni az írói társaság, köztük a legkitűnőbbek megbecsülését, azt a megértést, melyet tehetsége és írásai iránt éreztünk. Nagyon hálás tudott lenni a baráti érzésért, melyet néhányunk részéről tapasztalt. De rettenetes küzdelem volt az élete. Hogy milyen lehetett kislánykora, azt elképzelheti, aki olvasta a Színek és évek című regényt. Volt néhány szép éve az Erzsébet Nőiskolában, volt egy ifjúkori szerelme, mely a házasságban csalódást okozott. Érezte az első írói sikerek örömeit. Ha tovább él, érezhette volna a népszerűség gyönyöreit, melyre vágyott, mint minden művész. Nem élvezhette soha az anyagi gondtalanságot, mindig küzdenie kellett a pénztelenség megalázó nyűgével. Kívánta a társadalmi pozíciót, melyre származásánál, író voltánál fogva jogot tartott, s nem tudta elfoglalni, saját bénító félszégei és mások közönye miatt. Mindig hajszolt, pihenéstelen, nyugodni nem tudó, külső körülményei és belső nyugtalansága miatt. Csak a zsenialitás tud annyit és olyan kitűnőt produkálni, mint ő, olyan kedvezőtlen külső-belső viszonyok között. Példátlan munkabírás volt benne. A Márvány utcában lakott, Buda legszélén, minden reggel 7 órakor a villamoson ült, s majd egy órai kocsikázás után, 8-ra az Angyal földön kellett lennie, délig tanítania a nehezen fegyelmezhető gyermekeket, délben egy órai villamosozással haza, gondoskodnia a maga és kisfia ebédjéről, a lakásról, minden háziasszonyi teendőről. És ezalatt írta a Színek és éveket néhány hónap alatt, közben egy sereg novellát, cikket. S az ő írása teljes idegfeszültséget, erőltetett koncentrációt kívánt. És közben krajcáros gondok is nyomasztották. Nincs, aki ilyen nyomások alatt ilyen munkát tudott volna végezni. Ez a kínlódó, nyugtalan asszony a mi korunk magyar irodalmának legelső sorában áll, nagyon kevesedmagával, és minden kor magyar asszonyai között a legnagyobb tehetség, a leggazdagabb elme. 1918. december 1-jén

tartottuk a Vörösmarty Akadémia alakuló ülését. Ekkor határozták el, hogy Kaffka legutolsó művéért az író családjának ítéljük az ötezer koronás Vörösmarty-díjat, kisleány neveltetéséért. A szavazásnál még nem sejtették, hogy ő is eltávozik az élők sorából. Már együtt voltunk mind, mikor közénk lépett Hatvany Lajos, magából kikelve, sápadtan és felindult hangon közölte velünk: most kaptam a hírt, hogy Kaffka Margit meghalt.

A szűkre szabott időben alkotta meg azt az életművet, amelyet a nemzedéktársak legjelesebbjei is saját alkotásaikkal egyenrangúnak érezhettek. A Vörösmarty Akadémia nevében búcsúzó Móricz Zsigmond a legnagyobb, legragyogóbb írótalentum tragikus elmúlását siratta. Babits Mihály a nyugatosok nevében fejezte ki nagyrabecsülését: *„Közülünk indultál és mindig hű maradtál mihozzánk: igaz ember és igaz író voltál miközöttünk. Asszony létedre ember voltál, mint kevesen.”*

Ady Endre legméltóbban köszöntötte őt, Vágyni hogy szeretnék című versével:

„Kaffka Margitnak küldöm, a nagy írónak, félelmetes barátnak, de derék embernek: Hiszen jó volt magamban,/ Magamért és magammal élni,/ De ezt a boldogságot/ Olyan jó volna fölcserélni.// Valami furcsa késsel,/ Egy ősi, s csak holnap jött mával,/ Valami kidacolt, nagy,/ Kínra-hajló romantikával.// Óh, vágyini hogy szeretnék, aki csak percnyi,/ De nem vággyal, amellyel/ Örökig ki lehet telelni.” Üzenetet is írt hozzá: *„Margit, egyfajta a fajunk,/ Be nagyon nem itthon vagyunk/ S be kár ez a sok furcsaság:/ Csak tépik lelkünk a lazát,/ Kit őseink feledtek bennünk.”* Ady megérzi Kaffkában a magyar Ugar otthontalan, képzett lelkű társát. Nagyobb kitüntetéssel abban a korban költő még nem kapott a költőfejedelem figyelménél, jó szavánál.

Radnóti Miklós: *„Első asszonyírónk, aki tudatosan, lázadón és szűkölve asszony, aki pontosan érzi és tudja másféleségét, és művészetében vállalja ennek következményeit, megteremti magának e másféleség sajátos formáit. S bár nagyszabású tervek, a betakarítás elől ragadja el a halál, néhány remeket és különlegességében talán az európai irodalomban is egyedülálló életművet hagy hátra. Egész életművének egyik jellemzője az a hangban, szemléletben, kísérletben megnyilatkozó bátorság, mely azóta is serkent és hat irodalomunkra. Az asszonyi sors mint az elnyomatás félelmetes jelképe jelenik meg nála... Epikáját magasfokú megfigyelőképesség, líráját mélyenjáró önelemzés, s mindkettőt valami izgatott és lenyűgöző bőség és áradás jellemzi.”* Gyulai Pál másképp vélekedett: *„a nő írhat meséket, de másra, többre ne is törekedjék...”* Földes Anna Kaffka Margit pályaképe című kötetében írja: *„Ady lett a Forradalom, Móricz a Nép, Babits a Hagymány, Kosztolányi a Finomság, Ignotus a Szellem, Szép Ernő a Játékosság, Karinthy a Humor, Kaffka azzá lett, amire a természet kijelölte: ő az új irodalom táborában a Nő. Nőírónak lenni Kaffka Margit előtt nem jelentett rangot Magyarországon. Kaffka vallotta és vállalta a maga asszonyiságát, de tudatosan elhatárolta magát azoktól, akik kizárólag az asszonyit*

látják meg hőseiben. Kaffka sajátos, utolérhetetlen női látásáról, ábrázolásmódjáról a legplasztikusabban az író tehetségét kezdettől méltányoló Schöpflin Aladár később így írt: „A Színek és évek írója az első, akiben igaz művészi mivoltában nyilatkozik meg, de asszonyosságának teljes megőrzésével. Egy évezreden át a nő néma volt a magyar irodalomban, közéletben. Kaffka nem volt feminista, a maga hűvös tárgyilagosságának reflektorát vetítette a világra, mindazt, ami nemzedékek nőinek tudata alatt élt. Általa ismerték meg a nők életüket. Nem hangulatok vezetnek, ellágyuló pillanataiban is megőrzi tiszta látását, biztos érzéke van a jellemző vonások iránt, amit elmond, megtelnek léttel és lélekkel.” Móricz Zsigmond a pályatárs szeretetével, értő lelkesedéssel köszönti a könyvalakban még meg sem jelent folytatásos regényként közölt Színek és évek íróját, aki „olyan magaslatra ért, ahova asszonyíró nálunk még soha...” Ujjongva üdvözlö az írónőt: „Az írás, az életnek írásban kiélése éppúgy lehet asszonyi lehetőség, mint férfiúi. Regénye egy igazi írói tehetségnek szerencsés és boldog kiáradása.” Móricz, Kosztolányi, Juhász Gyula tisztelegtek tehetsége előtt ravatalánál. „Regényei modern epikánk maradandó értékei, amelyekkel az egész világ elé nyugodtan állhatunk.” Schöpflin írja: „15 éves írói pályája kettőtört, de ezután feledésbe is merült, kötetei eltűntek. Király György róla írt tanulmányát a háborús időkben nem jelentették meg, de végül a Nyugatban látott napvilágot. Igazi tragédiája az volt, hogy az általa képviselt realista, dokumentarista irányzat a haladó polgári esztétika számára akkor vált túlhaladottá, amikor a közvélemény éppen befogadta volna regényeit. Újra kiadott köteteinek és Bóka László, Király István, Bodnár György, Győri János sokrétű kutatómunkájának hála, ma pályája plasztikusabb lett. Századik születésnapján a klasszikusokat megillető ünneplésben részesült.” Illés Endre: „Mitől parázslík ez az életmű ma is? Amikor Ady küzdőtársáról azt olvassuk, hogy művé formált magánya köti őt korunkhoz, jelen volt a fiatal író vidéki szegénységében és az útkeresésben, a női sors még kibogozatlan szövedékiben, az író asszonyi létezésében és három nagy regénye hősnőjének sorsában.”

Műveiről többen kemény kritikákat is megfogalmaztak, ezeket is elolvashatják a róla írott tanulmánykötetekben, lehet vitatkozni, de úgy vélem, hogy én elfogult vagyok, ez talán megbocsátható. Kaffka halála után érte el azt a rangot, a méltánylást, amire joggal tarthatott igényt. Az utolsó években megtalált harmónia új korszakot nyithatott volna írói, költői munkásságában is. Pacifista cikkeket írt, regényterve volt, fiát tanácsokkal látta el. Ervinnek végül sikerült állást szereznie, boldogok lehetnek volna a háborús évek nyomorúságai után, de ekkor jött a szörnyű járvány, ami elvitte őt és kisfiát. A súlyos beteg Ady Endre helyett Móriczra hárult az utolsó méltatás szívszorító kötelessége. Indítványára a Vörösmarty Akadémia úgy határozott, hogy könyvet írjon Kaffka Margitról. Az író életművét legjobban ismerő, értékelő kritikusra, Schöpflin Aladárra bízta. Földes Anna 1987-ben kiadott, róla szóló tanulmánykötetének zárómondatait idézem: „Vajon az eltelt majdnem hét évtized

alatt jól sáfárkodtunk-e a ránk hagyott, értékes örökséggel? Megőriztük, felmutattuk és hivatott tudósok mérlegén többször is megmérettetett. De vajon kamatoztattuk-e felfedezéseit, élveztük-e igazán műveinek szellemi hasznát? Eljuttattuk-e a kincset folyamatosan mindazokhoz, akiket megillet? Az utókor adósságából kívánt egy keveset törleszteni ez a kötet.”

Családom tulajdonában sok kötete, fotója volt, ezek közül többet én őrizhetek. Kiegészültek később kiadott tanulmánykötetekkel is. Arra biztatom a fiatalokat, hogy nézzék meg a regényeiből rendezett filmeket, olvassák regényeit, novelláit, tárcáit, verseit. Ismerjék meg azt a kort, amelyben a nyugatosok által új szelek fújhattak irodalmunkban, közéletünkben is. Érdemes felfedezni csendben, magunkban olvasni írásait. Egy érzékeny lélek alkotásai ezek. Szeretném idézni Ady Endrét, íróársát, kritikását: *„Asszonyoskodó férfit, aki játékos komolysággal szeszélyes mintázatú drága vásznakot sző, vagy férfias erejű asszony, de a nagy örök asszonyhibával: valamit ingathatatlanul fölépíteni nem tud? De a Kaffka neve, személyisége, íróvága, rendkívülisége, nagyszerűsége ugye nem vitatható? ... Szeresse, írja tovább verseit Margit, mert ezek gyönyörűségesek. Még az is majdnem galádság volna, ha a regényhez, a novellához küldeném vissza ezt a gazdag, ragyogó szavú, ritka magyar költőnőt, azaz költőt. Ő határoz, ő parancsol, mert művész, s ha néhány versora visszacseng most, bennem-belőlem: talán nem is volt egészen igazam. Tán zsoltárok elé c. verséből: „És megbékélni bizony/ Eljön-e az Úr, majd ha hívom?/ Ha felhőkben, vizek sodrán, föld hűsén keresek/ Két óriás, merítő, lágy, nyitott örök tenyeret,/ Mely kitárul se adva, se kérve,/ Lehajthatom-e egyszer fejemet?/ Feszült lelkem besimulhat-e végre/ Az Isten óriás köd-tenyerébe?”*